

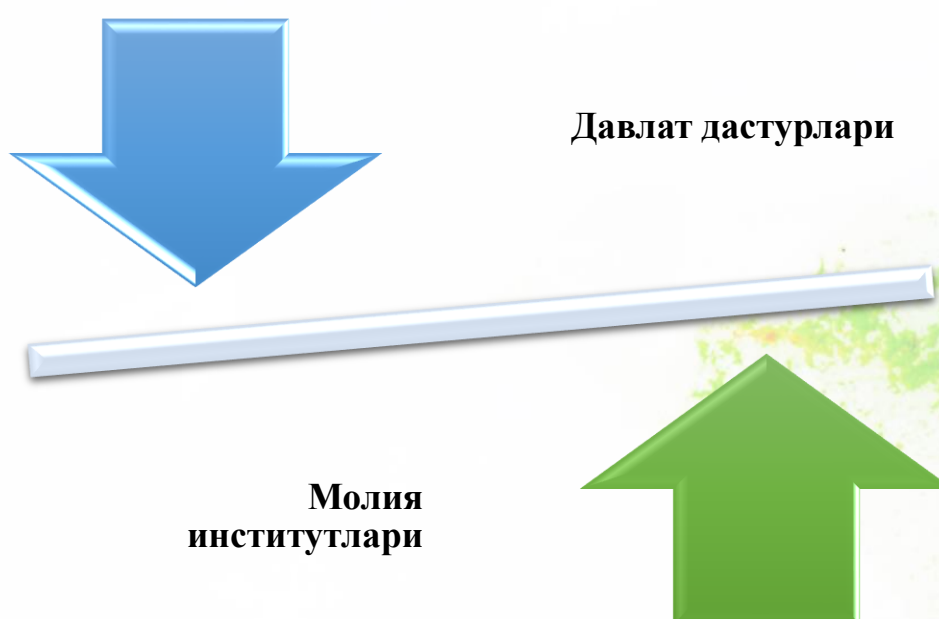
ЎЗБЕКИСТОНДА ТАЪЛИМ КРЕДИТИ ТИЗИМИНИ ЯРАТИШ ВА КЕНГАЙТИРИШДАГИ МУАММОЛАР

Расулов Акмал Абдунаимович

Тошкент давлат иқтисодиёт университети ҳузуридаги «Ўзбекистон иқтисодиётини
ривожлантиришнинг илмий асослари ва муаммолари» илмий-тадқиқот
маркази мустақил изланувчиси

Ўзбекистон мустақилликнинг дастлабки йилларида иқтисодий ўтиш ва ресурсларнинг чекланганлиги сабабли олий таълимни молиялаштиришда жиддий муаммоларга дуч келди. Талабаларни молиявий қўллаб-қувватлаш бўйича дастлабки саъй-ҳаракатлар, биринчи навбатда, давлат томонидан молиялаштириладиган стипендиялар ва грантлар орқали, талабаларнинг илмий ютуқлари ва ижтимоий-иқтисодий ҳолатига қараб йўналтирилди.

Ўзбекистонда таълим кредитларини молиялаштиришнинг ҳозирги ҳолати олий таълим олиш имкониятларини кенгайтиришга қаратилган ҳукумат ташаббуслари ва хусусий секторнинг аралашувини акс эттиради. Нархлар арзонлиги ва фойдаланиш имкониятини оширишда муваффақиятга эришилган бўлсада, таълим кредити дастурлари самарадорлиги ва имкониятларини оптималлаштиришда муаммолар сақланиб қолмоқда. Ушбу муаммоларни ҳал қилиш ва мавжуд саъй-ҳаракатларга асосланиб, Ўзбекистон таълимдан тенг фойдаланишни таъминлаш ва инсон капиталини ривожлантиришга кўмаклашиш мақсадларини янада олға силжитиши мумкин.

1-расм. Ўзбекистонда таълим кредитларини молиялаштириш манбалари¹.

¹ Муаллиф томонидан шакллантирилган

1-расмда келтирилганидек, Ўзбекистонда таълим кредитларини молиялаштириш манбалари Ўзбекистон ҳукумати таълим кредитлари учун Ўзбекистон Республикаси Мактабгача ва мактаб таълими вазирлиги ҳамда Олий таълим, фан ва инновациялар вазирлиги томонидан бошқариладиган турли дастурлар орқали маблағ ажратилса, молия институтлари сифатида тижорат банклари ва бошқа молия институтлари олий таълим учун кўшимча молиялаштириш манбаларини таъминлаб, талабалар эҳтиёжларига мослаштирилган таълим кредити маҳсулотларини таклиф этади.

Таълим кредитлари аккредитациядан ўтган таълим муассасаларида, жумладан университетлар, институтлар ва касб-хунар мактабларида ўқиётган талабалар учун мавжуд. Мувофиқлик мезонлари одатда академик натижалар, молиявий эҳтиёж ва фуқаролик мақомини ўз ичига олади, гарчи махсус талаблар кредитор ва дастурга қараб фарқ қилиши мумкин.

Ўзбекистонда таълим кредитлари кўпинча рақобатбардош фоиз ставкаларига эга бўлиб, олий маълумотни талабалар ва уларнинг оилалари учун янада қулайроқ қилади. Ҳукумат имтиёзли талабаларга фоиз тўловларини субсидиялаши ёки фоизсиз кредитлар тақдим этиши мумкин, бу эса тўлов қобилиятини янада оширади ва қарз олишнинг молиявий юкини камайтиради.

Ўзбекистонда таълим кредитлари, биринчи навбатда, ўқиш тўловлари тўлов-контракт харажатларини қоплаш учун ишлатилади. Тўлов шартлари фарқ қилади, лекин одатда тўлов мажбуриятлари бошланишидан олдин ўқишни тугатгандан кейин имтиёзли даврни ўз ичига олади. Талабалар кредитларни маълум муддат давомида бўлиб-бўлиб тўлашлари мумкин, бунда индивидуал шароитларни ҳисобга олган ҳолда тўлашнинг мослашувчан вариантлари мавжуд.

Ўзбекистонда таълим кредити тизимини яратиш ва кенгайтиришга қаратилган саъй-ҳаракатларга қарамай, бир қатор муаммолар сақланиб қолмоқда. Таълим кредитларини молиялаштиришдаги кўп қиррали муаммоларни ҳал қилиш давлат органлари, молия институтлари, таълим муассасалари ва фуқаролик жамияти ташкилотлари ўртасидаги ҳамкорликни талаб қилади.

1-жадвал. Ўзбекистонда таълим кредити тизимини яратиш ва кенгайтиришдаги муаммолар²

МУАММО	МАЗМУНИ
Чекланган хабардорлик	Кўпгина бўлажак талабалар ва уларнинг оилалари мавжуд таълим кредити дастурлари ва уларнинг мувофиқлик мезонлари ҳақида хабардор эмаслар. Кредит олиш тартиби, тўлов шартлари ва қўллаб-қувватлаш хизматлари ҳақидаги маълумотларнинг етарли даражада тарқатилмагани таълимни молиялаштириш имкониятларидан фойдаланишга тўсқинлик қилмоқда.

² Муаллиф томонидан шакллантирилган.

Маъмурий тўсиқлар ва бюрократик жараёнлар	Оғир маъмурий тартиб-қоидалар ва бюрократик қоғозбозлик кредитни қайта ишлаш ва тўлашда кечикишларга олиб келади. Мураккаб ҳужжатлар талаблари ва қатъий мувофиқлик мезонлари талабларга жавоб берадиган талабаларни кредит олиш учун ариза беришдан тўхтатиб қўйиши мумкин.
Кириш ва камровдаги номутаносибликлар	Таълим кредитлари дастурлари Ўзбекистоннинг барча ҳудудларига бирдек етиб бормаслиги мумкин, бу эса қишлоқ ва кам таъминланган ҳудудлардаги талабаларнинг молиялаштиришдан фойдаланишда номутаносибликка олиб келади. Муайян таълим йўналишлари ёки таълим даражалари учун кредитларнинг чекланганлиги ноанъанавий ёки ихтисослаштирилган фанларни ўрганаётган талабалар учун имкониятларни чеклаши мумкин.
Арзонлик ва қарз юки	Таълим кредитлари олий таълимни молиявий қўллаб-қувватласада, ўқишни тугатгандан сўнг тўлов юки катта бўлиши мумкин, айниқса кам таъминланган талабалар учун. Юқори фоиз ставкалари ёки тўлашнинг ноқулай шартлари қарз юкини кучайтириши мумкин, бу эса қарз олувчилар учун узоқ муддатли молиявий қийинчиликларга олиб келади.
Таълим сифати ва инвестиция даромади	Таълим дастурларининг сифати ва долзарблиги ҳақидаги хавотирлар таълим кредитларининг қабул қилинган қийматига таъсир қилади. Талабалар, агар улар иш билан таъминланиш истиқболлари ва даромад ўсиши нуктаи назаридан инвестицияларнинг потенциал даромадлиги ҳақида ноаниқ бўлса, таълим учун қарз олишдан иккиланишлари мумкин.
Иқтисодий ва сиёсий омиллар	Инфляция, валюта курсининг ўзгариши ва ишсизлик даражаси каби ижтимоий-иқтисодий омиллар талабаларнинг кредитларни тўлаш қобилиятига ва таълим кредитлари дастурларининг молиявий барқарорлигига таъсир қилиши мумкин. Сиёсий беқарорлик ёки ҳукумат устуворликларининг ўзгариши молиялаштиришни тақсимлаш ва сиёсатнинг узлуксизлигини бузиши мумкин, бу эса таълимни молиялаштириш манзарасида ноаниқликни келтириб чиқариши мумкин.
Ташқи таъсирлар ва глобал тенденциялар	Глобал иқтисодий тенденциялар, технологик тараққиёт ва олий таълим парадигмаларининг ўзгариши таълим кредитларига бўлган талабга ва мавжуд молиялаштириш моделларининг ҳаётийлигига таъсир қилади. Даромадларни тақсимлаш келишувлари каби муқобил молиялаштириш механизмларининг пайдо бўлиши таълимни молиялаштириш секторида янги мулоҳазалар ва рақобатни келтириб чиқаради.

Хулоса қилиб айтганда, таълим кредити тизимини ривожлантиришнинг асосий йўналишлари кредит дастурларини амалга ошириш ва самарадорлигини ошириш, такомиллаштириш бўйича тизимли ислохотларни амалга ошириш, тенглик ва қулайлик масалаларини ҳал этиш, молиялаштиришнинг инновацион моделларини ўрганишга қаратилган. Бу йўналишлар олий таълимни янада қулайроқ ва арзонроқ қилиш, пировардида турли мамлакатларда талабалар имкониятларини кенгайтириш ва инсон капиталини ривожлантиришга ҳисса қўшишга қаратилган.

Юқорида кўриб чиқилган илғор тажрибалар ва амалий тадқиқотлар асосида Ўзбекистон учун ўзига хос эҳтиёжларига мослаштирилган стратегияларни ишлаб чиқиши мумкин. Мавжуд муаммолар, илғор тажрибалар ва амалий мисоллар таҳлилига асосланиб, Ўзбекистонда таълим кредити тизимини ривожлантириш ва такомиллаштиришнинг асосий йўналишларини белгилаш мумкин.

Хулоса қилиб айтиш мумкинки, Ўзбекистонда таълим кредит тизимини ривожлантириш умумий масъулият ва миллат келажагининг тамал тошидир. Олий таълим олиш имкониятларини кенгайтириш ва барча учун узлуксиз таълим имкониятларини рағбатлантиришдек умумий мақсад сари биргаликда ҳаракат қилиш орқали Ўзбекистон ўз инсон капиталининг тўлиқ имкониятларини очиб, келажак авлодлар учун фаровон ва инклюзив жамият қуриши мумкин.

Фойдаланилган адабиётлар:

1. Welch, A. (2019). Higher Education in Asia. The [Oxford] Handbook of the History of Education. <https://doi.org/10.1093/OXFORDHNB/9780199340033.013.17>.
2. Vittas, D., & Cho, Y. (1995). Credit Policies: Lessons from East Asia. . <https://doi.org/10.1596/1813-9450-1458>.
3. Kovalenko, K., & Anichkin, E. (2019). Modern problems of education in Central Asia. Estação Científica (UNIFAP). <https://doi.org/10.18468/ESTCIEN.2018V8N2.P93-102>.
4. Nadirova, G. (2022). Current trends in central asian higher education systems. Eurasian Research Journal. <https://doi.org/10.53277/2519-2442-2022.2-02>.